

Zebrane fakty z historii mojej Rodziny Wolskich

„ Coś, co się wydarza, a nie zostaje opowiedziane, przestaje istnieć i umiera.”¹ Historia naszych rodziców, dziadków, pradziadków..., jest częścią naszej historii.

Tekst ten napisałem z dbałości o przeszłość, do której się zbliżam. Poświęcam go pamięci mojego dziadka Jana Wolskiego, który urodził się w dniu 9 stycznia 1896 r. w Uciachach, na Ziemi Rawskiej, i który zmarł w dniu 21 marca 1948 r. w Warszawie. Opuścił Uciachy i zamieszkał najpierw w Piastowie. Tam, zatrudnił się na kolei. Podobnie jak jego starszy brat Józef. Następnie, przeprowadził się do Warszawy². Był pracownikiem Depót³ Wagonowych Warszawy Głównej.

Chęć pogłębienia historii mojej rodziny przyszła, niestety, za późno, bo dzisiaj nie mogę już uzyskać odpowiedzi na wiele pytań, które chciałbym zadać swojej babce Feliksie i memu ojcu. Dzielę się tym co udało mi się ustalić.

Ryc. 1. Feliksa (z d. Wiesion) i Jan Wolscy (Michałowice , 1917 <?>)

---

¹ Olga Tokarczuk: Czuły narrator. Sztokholm, 7.12.2019.

² Ostatnie miejsce zamieszkania: Warszawa, ul. Białołęcka 81 m 6. Dom ten został zburzony w 1975 r.

³ Pisownia oryginalna z lat międzywojennych.

W opracowaniu tym wykorzystałem informacje pochodzące z ksiąg kościelnych przechowywanych w archiwach.

I. Szymon > Jakób > Teofil Karol > Ignacy Jakób > Jan. Genealogia Wolskich, w porządku chronologicznym

- **Szymon Wolski** żona Agnieszka z d. Zrębska; syn Jakub Wolski

O Agnieszce i Szymonie Wolskich wiem tylko tyle, że byli rodzicami Jakóba.

- **Jakób Wolski (ur. 1788 – prawdopodobnie we wsi Wale?) - zm. 1832** w Grzędach w wieku 44 lat, pozostawiając żonę Anastazję, córkę Annę oraz synów Hieronima Franciszka i Teofila Karola); ojciec Szymon; matka Agnieszka z d. Zrębska.

Akt zawarcia małżeństwa w 1816 r. w parafii Krzemienica⁴. **Żona Anastazja z d. Studzińska**, rodzice: Filip i Marianna z d. Durkiewicz (w 1816 r. miała 22 lata).

W 1816 r. mieszkał we wsi Wale (pow. tomaszowski, gm. Czerniewice, parafia Krzemienica). Kucharz we dworze, w Leszno Woli⁵ - w latach ok. 1818 do 1825; od 1826 r. - propinator karczmy w Grzędach k/Tarczyna⁶ i wieczysty dzierżawca folwarku Duki k/ Tarczyna. Od co najmniej 1826 r. mieszkał w Grzędach.

Dzieci: 1) Anna, ur. w 1816 r. we wsi Wale, parafia Krzemienica (woj. łódzkie)⁷, w 1831 r. wyszła w Grzędach (parafia Tarczyn) za mąż, za Felicjana Antoniego Okunia; 2) Hieronim Franciszek Wolski, ur. w 1818 w Leszno Woli, parafia Piaseczno; 3) Marcjanna Honorata, ur. w 1821 w Leszno Woli, parafia Piaseczno; 4) Józef Jan Wolski, ur. w 1823 w Leszno Woli, parafia Piaseczno; 5) Józefa Wolska, zm. 1826 w Grzędach mając 1 rok i 5 miesięcy; 6) **Teofil Karol Wolski, ur. 1828 w Grzędach, parafia Tarczyn, zm. w Uciągach w 1905 r.** (Uwaga: w akcie zgonu podano imię matki Marianna. Jest to prawdopodobnie pomyłka na co wskazuje miejsce zgonu oraz pozostałe dane); 7) Felicjanna Petronela Wolska, ur. w 1830 w Grzędach, parafia Tarczyn.

---

⁴ Archiwum Diecezjalne w Łowiczu, ul. Stary Rynek 19 A, 99-400 Łowicz (akt nr. 4).

⁵ Są dwie wsie o nazwie Lesznówola (obecnie nazw pisana łącznie) położone stosunkowo blisko siebie. Jedna blisko Piaseczna; druga – blisko Grójca. W obydwu są do dziś zachowane dwory. Niektóre dzieci Jakóba i Anastazji były ochrzczone w Piasecznie, z tego wynika, że Jakób był kucharzem we dworze w Lesznówoli położonej blisko Piaseczna.

⁶ Propinator – właściciel lub dzierżawca praw do monopolowego wyszynku. Jakób był prawdopodobnie dzierżawcą karczmy, która należała do właściciela wsi Grzędy lub był dzierżawcą praw do propinacji. Na początku XIX w. opłaty za udzielenie koncesji na prowadzenie karczmy były wysokie. Wprowadzono je w celu wyeliminowania Żydów z udziału w propinacji.

⁷ Archiwum Diecezjalne w Łowiczu, ul. Stary Rynek 19 A, 99-400 Łowicz (akt nr. 33)

- **Teofil Karol Wolski (ur. 1828 - zm. 1905)** urodzony w Grzędach, parafia Tarczyn; zmarł w Uciągach; ojciec: Jakób; matka: Anastazja z d. Studzińska; **żona Józefa z d. Nargiełło**, ur. 1826 w Tunikach Wielkich, parafia Osuchów, ojciec Józef Nargiełło⁸, matka Tekla z d. Zakrzewska.

Po ożenku (tak myślę) z Józefą z d. Nargiełło, od 30.11.1848 r. - dziedzic części szlacheckiej w Tunikach Małych⁹ (zamieszkały w Gasparach ?); ekonom w majątku w Chrzęszczewie.

Dzieci: 1) **Ignacy Jakób Wolski, ur. w 1851 w Tunikach Małych**; 2) Felix Wolski, ur. w 1859, w Chrzęszczewie, parafia Biała Rawska, zm. w 1910 w Uciągach¹⁰; 3) Zofia Wolska, zm. w 1862 w Chrzęszczewie, parafia Biała Rawska; 4) Bronisław Hieronim Wolski, żył dziesięć dni zm. w 1865 w Chrzęszczewie, parafia Biała Rawska; 5) Jakób Wolski, niemowlę zm. 1870 w Uciągach; 6) Jan Wolski, niemowlę zm. 1870 w Uciągach.

- **Ignacy Jakób Wolski (1851 - ...)** urodzony w Tunikach Małych; rodzice: Teofil Karol Wolski i Józefa z d. Nargiełło; rodzice chrzestni: Ignacy Jackowski i Anna Jackowska; świadkowie chrztu: Szymon Teodor Wolski i Antoni Choynowski (obydwaj byli dziedzicami części szlacheckiej w Tunikach Małych); **żona Ksawera z d. Psarska**¹¹.

Dzieci: 1) Józef Wolski, ur. 03.08.1879 - ...), mieszkał w Piastowie i pracował na kolei; 2) Julian (03.08.1885 - 1941). Był rolnikiem, miał gospodarstwo w Uciągach, w 1911 r. poślubił w Mszczonowie Bolesławę Joannę Karlińską, córkę Antoniego i Małgorzaty z d. Micewicz.; 3) Leokadia ur. 07.06.1886 - .....; ryc. 2). Wyszła za mąż za Mariana Szudziaka i mieszkała w

---

⁸ Józef Nargiełło (herbu Radwan) – mój pra-pra-pradziadek, po kądzieli, ur. w 1791 r. w Tunikach Wielkich, zmarł w 1836 r. – dziedzic na swojej części w Tunikach Wielkich. Źródło: Archiwum Państwowe w Warszawie, Oddział w Grodzisku Mazowieckim, ul. Poniatowskiego 14, 05 – 825 Grodzisk Mazowiecki. Rodzina wywodząca się ze Żmudzi.

⁹ Taki zapis jest w akcie chrztu Ignacego Jakóba Wolskiego, w parafii w Osuchowie, z 1851 r.

¹⁰ Uciąchy (w rejonie Białej Rawskiej) już administracyjnie nie istnieją, zostały włączone do sąsiadujących z nimi Tunik.. Wielka szkoda, bo było to jedno z rodowych gniazd szlacheckich, istniejących co najmniej od średniowiecza. Teraz jest to kilka, oddalonych od siebie domostw. Układ przestrzenny Uciąg ma nadal charakter gniazdowy.

¹¹ Psarscy – trzy różne rodziny, różne herby: herbu Abdank, Jastrzębiec, Pomian. Nazwisko Psarski/Psarska jest często spotykane w rejonie Białej Rawskiej, np. Barbara Psarska, Gospodarstwo Sadownicze, Narty 31, 96-230 Biała Rawska (woj. łódzkie). Nazwisko wymienione w publikacji Marka Jerzego Minakowskiego na stronach: 547,776,777. W 1991 r. byłem u ówczesnych właścicieli dworu w Turowej Woli. Pojechałem tam na spotkanie z ich znajomym, Amerykaninem, któremu konsultowałem jego przedsięwzięcie budowlane w Czarkowych nad Nidą. Poza sprawami dotyczącymi tej inwestycji, rozmawiałem z gospodarzami Turowej Woli o dworze, okolicy i o żyjących tam ludziach. Usłyszałem od nich m.in. o degradacji niektórych rodzin liczących się na Ziemi Rawskiej. Przytoczyli przykład niejakiego Psarskiego, alkoholika, który co jakiś czas odwiedza dwór po jałmużnę. Jeszcze wtedy nie wiedziałem, że moją prababką była Ksawera Psarska, ale wiedziałem od ojca o ciotce Psarskiej z Turowej Woli. Nie wykluczone, że ów Psarski był moim kuzynem.

Komorowie, byłem u niej w odwiedzinach z moją babką Feliksą. Niewiele pamiętam z tego spotkania. Miałem wtedy mniej niż 10 lat.; 4) **Jan ur. 09.01.1896 - zm. 21.03.1948.**

Ryc. 2. Leokadia (z d. Wolska) i Marian Szudziakowie; siostra i szwagier mojego dziadka Jana Wolskiego

Ryc. 3. Elżbieta i Jadwiga Sierajewskie, z Michałowic - kuzynki mojego dziadka Jana Wolskiego. Jest to jedno z niewielu zdjęć rodziny mojego dziadka, z początku XX w., które mam.

- **Jan Wolski (ur. 09.01.1896 - zm. 21.03.1948)** urodzony w Uciążach, zmarł w Warszawie; żona Feliksa z d. Wiesion (ur. 18.11.1898 - zm. 17. 10. 1979).

Rodzice mojej babki Feliksy mieli trzech synów: Jana, Stanisława i Bronisława oraz pięć córek. Znałem tylko dwie siostry mojej babki – Rozalię (z Michałowic) i Różę (z Falenicy). Nie znałem dwóch pozostałych jej siostr, i nie znam ich imion.

Dzieci: **Zdzisław** (ur., według metryki 01.01.1919; faktyczna data 04.12.1918 – zm. 06.12.1995); **Czesław** (ur. 01.02.1922- zm. 21.03.1972); Irena Julia (żyła 71 l., zm. 03.06.1996)

Czesław (ur. 01.02.1922- zm. 21.03.1972), żona **Alicja Zofia z d. Pietrak** (ur. 10.05.1926 r., zm. 24.05 2018 r.), córka **Hanna Alicja** (ur. 28.02.1945 r.).

Irena Julia Potapczuk z d. Wolska (żyła 71 l. , zm. 03.06.1996), wyszła za mąż za **Franciszka Potapczuka** (żył lat 94, zm. 24.01.2020); córka **Renata** (żyła 71 l. , zm. 15.10.2019).

- **Zdzisław Wolski** (ur. według metryki 01.01.1919; faktyczna data 04.12.1918 – zm. 06.12.1995) urodzony w Michałowicach; zm. W Warszawie; żona Alicja z d. Ryciak; synowie: **Przemysław Zdzisław**, ur. 05.12.1945; **Jarosław Jan**, ur. 07.12.1948; **Dobiesław Józef**, ur. 14.12.1954.

II. Nazwisko Wolski¹²

Nazwisko Wolski związane jest z 30. gniazdami rodowymi, i z 30. różnymi herbami¹³.

Najstarszym rodem, który zamieszkał powiat Bialski był ród mazowiecki Trzasków, który dał początek wielu rodzinom o różnych nazwiskach¹⁴, m.in. Wolskim. Nazwiska pochodziły od nazw miejsc, które były zasiedlane.

Na Ziemi Rawskiej (Ryc. 4 i 5) są dwa gniazda rodowe, dwóch rodzin Wolskich. Pierwszym gniazdem jest Wola Chojnata - to Wolscy herbu Trzaska. Drugim Wola Wysoka (parafia Żelazna) – to Wolscy herbu Odrowąż¹⁵.

Są jeszcze Wolscy herbu Belina (warszawskie, r. 1584); h. Doliwa (z Woli Większej; h. Kościesza, warszawskie, r. 1564); h. Lubicz (mazowieckie, r. 1784); h. Półkozic (Ziemia Rawska, Gowartowska Wola); h. Łabędź, to m.in. herb Duninów z Woli Skarbowej w radomskim. Duninowie przyjęli m.in. nazwisko Wolski od miejsca zasiedlenia. Z przekazu mojego ojca wynikało, że nasza rodzina wywodzi się z Duninów. O czym miał świadczyć fakt nazywania mojego dziadka Jana Wolskiego, przez jego rówieśników, „Duniem” – od Dunina. Wolscy h. Niedźwiedź Biały - wymienieni są także wśród rodzin szlacheckich pochodzenia żydowskiego. Są także Wolscy z tytułem hrabiowskim. W Herbarzu Polskim Kaspra Niesieckiego, wydany przez Jana Nepomucena Bobrowicza w 1842 r., jest wiele stron poświęconych Wolskim. Zawierają one szczegółowe opisy rodzin.

Nazwisko Wolski (Wolska) pojawia się w parafii Białej Rawskiej wielokrotnie, w publikacji Wittyga¹⁶, np. Wolski, h. Trzaska z Woli Chojnackiej. A także w publikacji Wiśniewskiego¹⁷, np. Ewa Wolska (1717 r.), Franciszka Wolska z Chrzęszczewa (1718 r.), Maciej Wolski (1718 r.), Anna Wolska z Nart (1718 r.), Elżbieta Zielińska z Wolskich, z Goślin Wielkich (1718 r.).

---

¹² Nazwisko wymienione w publikacji Marka Jerzego Minakowskiego na stronach: 86,112,145,232,234,376,407,514,529,536,542,643,685,703,792,795,616.

¹³ Dunin –Borkowski J.S., 1887, Spis nazwisk szlachty polskiej, Lwów.

¹⁴ Wittyg W., 1911, Rozsiedlenie i gniazda rodowe szlachty ziemi rawskiej w XVI w. ..., s.5.

¹⁵ Tamże

¹⁶ Tamże

¹⁷ Wiśniewski J., 1939, Opis historyczny parafii Biała Mazowiecka ,,,

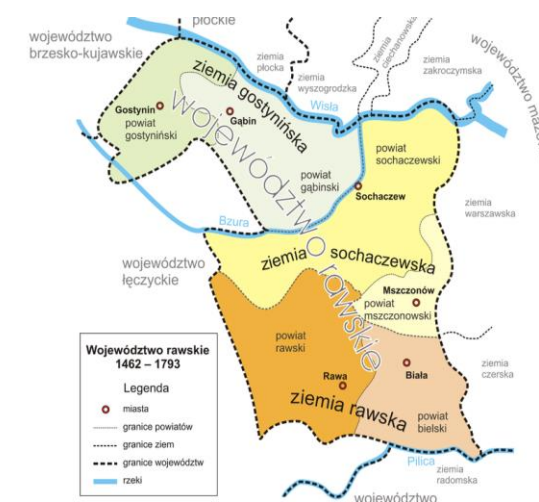
Jest raczej mało prawdopodobne, by nasza rodzina była spokrewniona z wymienionymi tu Wolskimi. Nie wiadomo. Ale z pewnością mamy związek z którąś z 30. rodzin. Dlaczego uważam, że nie ma związku naszej rodziny z ww. Wolskimi? Przedstawione biogramy moich pra-, pra-Wolskich, wskazują, że począwszy od Jakóba Wolskiego nie mieli oni własnej ziemi. Byli służebnymi. Przemieszczali się szukając dla siebie miejsca. Pracowali jako najemni (Jakób) lub dzierżawcy, ekonomii (Teofil Karol) i w końcu właściciele gospodarstwa w Uciachach (Julian). W czasie reform Sejmu Wielkiego (1788-1792) odebrano szlachcie bez ziemi (tzw. gołocie) prawa do udziału w sejmikach, a był to podstawowy atrybut szlachectwa. W okresie zaborów szlachta zagrodowa (zaściankowa) praktycznie przestała istnieć i złąła się z warstwą chłopską. Mogło być tak, że nasi Wolscy, w okresie zaborów, z powodu zubożenia, stracili prawa do herbu oraz status szlachecki.

Ryc. 4. Mazowsze. Źródło: Spis szlachty mazowieckiej¹⁸

III. Miejsca

- **Wieś Wale** (pow. tomaszowski, gm. Czerniewice, parafia Krzemienica) - wieś szlachecka. Położona była w drugiej połowie XVI wieku w powiecie rawskim. Gniazdo rodowe Walewskich. Mieszkał tu Szymon Wolski z żoną Agnieszką, z d. Zrębską; i urodził się w niej Jakób Wolski.

Ryc. 5. Województwo Rawskie¹⁹. Rawa to – Rawa Mazowiecka, a Biała – to Biała Rawska

- **Wieś Lesznówola** (dawniej Leszno Wola, a wcześniej – Leśna Wola, Leśnowola Królewska). W tej wsi, we dworze, Jakób Wolski był kucharzem.

¹⁸ (<https://szlachta.projektpodlasie.pl/mazowsze/spis/>). Fragment mapy krain historycznych Rzeczypospolitej – mapa autorstwa Marcina Sobiecha z firmy exgeo.

¹⁹ Źródło:

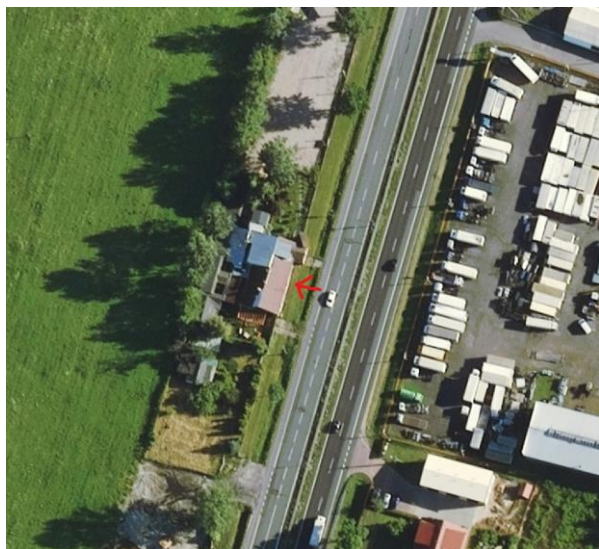
https://www.google.pl/search?q=Wojew%C3%B3dztwo+Rawskie+mapa&sxsrf=ALeKk03jz1RGx6JnwOETfJTWRwUA98Qykw:1627835466999&tbm=isch&source=iu&ictx=1&fir=egxvrUGxELdFpM%252CX0qxRBgRiatM%252C_&vet=1&usg=AI4_-kRm1L40n4WQ-4pHdVzkyR2HxqF59A&sa=X&ved=2ahUKE

W 1796 r. – w wyniku rozbiorów dobra lesznowskie stają się własnością króla pruskiego.

W XVIII wieku właścicielami bądź dzierżawcami majątku byli Jakubowscy. Od 1758 roku należała do Salomei z Łoskich i Wojciecha Jakubowskiego. W XIX wieku Lesznowola należała do Bagniewskich, w tym do Juliusza Celestyna Bagniewskiego²⁰.

- **Grzędy**

Ryc. 6. Karczma w Grzędach – wskazana czerwona strzałką (Geoportal, 2021)

Grzędy – wieś w województwie mazowieckim, w powiecie piaseczyńskim, w gminie Tarczyn. Wieś duchowna położona była w drugiej połowie XVI wieku w powiecie tarczyńskim ziemi warszawskiej województwa mazowieckiego. Karczma w Grzędach, w której propinatorem był Jakób Wolski, jeszcze istnieje. Dzisiaj jest to Karczma Guča, z kuchnią serbską (ryc. 6).

- **Duki**

Duki – obecnie część wsi Marianka, położona w województwie mazowieckim, w powiecie piaseczyńskim, w gminie Tarczyn. Prywatna wieś duchowna położona była w drugiej połowie XVI wieku w powiecie tarczyńskim ziemi warszawskiej województwa mazowieckiego. W Dukach Jakób Wolski dzierżawił ziemię.

Ryc. 7. Tuniki (Geoportal, 2021)

- **Tuniki Wielkie i Tuniki Małe**

Obecna nazwa – Tuniki (dawniej – Tomiki), wieś w Polsce położona w województwie łódzkim, w powiecie rawskim, w gminie Biała Rawska. Wieś występuje w 1423 r. jako Thomikowicze. Z tej wsi pochodzi poeta romantyczny Jan Kazimierz Radecki. Uciąchy zostały administracyjnie włączone do Tunik. Teofil Karol Wolski był właścicielem ziemi w

części szlacheckiej Tunik.

---

²⁰ Piotr Libicki, Dwory i Pałace wiejskie na Mazowszu, Poznań 2013.

- **Chrząszczew**

Gniazdo rodowe Chrząszczewskich. Chrząszczew – wieś w Polsce położona w województwie łódzkim, w powiecie rawskim, w gminie Biała Rawska. Wieś wymieniana w 1579 r. jako Chrzasczew albo Chrzasczew Magna. Teofil Karol Wolski był ekonomem w majątku w Chrząszczewie.

- **Uciąchy**

Uciąchy są wymienione w 1506 r. wśród 66 wsi wchodzących w skład parafii Biała Mazowiecka (obecna nazwa – Biała Rawska), którą Aleksander Jagiellończyk dał biskupowi chełmińskiemu Mikołajowi z Kościelca. W tamtym czasie kościół utrzymywał się z dziesięcin świadczonych przez parafian. Uciąchy są wykazane w Atlasie historycznym Polski. Mazowsze w drugiej połowie XVI w. PWN, Warszawa, 1973. Uciąchy były gniazdem rodzowym Uciąskich, h. Prus III. Na początku XIX w. „Uciąchy w części trzymał Łukasz Opacki”²¹. Uciąchy (nie są już odrębną administracyjnie jednostką osadniczą, zostały włączone do Tunik - dawniej Tomiki). Tym samym miejsce to utraciło swoją tożsamość. To wielka szkoda, bo jest to siedlisko stare, o czym piszę poniżej. Uciąchy, to nie była wieś drogowa (i nie jest obecnie), o cechach charakterystycznych dla wsi zakładanych na prawie polskim lub niemieckim, czyli wsi złożonych z sąsiadujących ze sobą zagród, położonych wzdłuż drogi, tworzących zwarty układ przestrzenny, czyli jedno siedlisko. Obecnie są tu dwie zagrody (dwa siedliska) położone blisko siebie oraz trzecia, oddalona (ryc. 8). Podobnie jak w sąsiadujących z Uciąchami: Tunikach, Pachach i Galinkach - były to gniazda szlacheckie. Pierwotnie, prawdopodobnie, były to wsie na prawie słowiańskim, które powstawały na drodze ewolucyjnej i nie przeszły jednorazowej regulacji, charakterystycznej dla wsi lokowanych. Wczesną formą osadnictwa (XII i początek XIII w.) był „żreb”, w potocznym języku „los”. Żreb oznaczał kawałek ziemi przydzielonej losowo poszczególnym rodzinom. Były to samodzielne jednostki (siedliska jednodworcze samotnicze). Każda z nich miała swoją nazwę. Poszczególne siedliska były wokół otoczone polami należącymi do poszczególnych właścicieli tych siedlisk (ryc. 8). Ten historyczny układ przestrzenny jest zachowany do dzisiaj. Obecne siedlisko Wolskich ma bardzo charakterystyczne położenie. Zagroda jest położona na terenie lekko wyniesionym. Prawdopodobnie siedlisko to, jako miejsce, a także może rozłóg, istnieją od wczesnego średniowiecza, a co najmniej od XV w. I prawdopodobnie, dokładnie to miejsce było rodzowym gniazdem Uciąskich. Tylko ta rodzina przypisana jest Uciąchom. Bezpośrednio przy siedlisku był duży staw (obecnie zalądowany, gęsto porośnięty drzewami). Przy sąsiednim siedlisku był także duży staw (obecnie także gęsto porośnięty drzewami). Zagroda jest położona centralnie w stosunku do rozłogu, który ma formę regularnego prostokąta (ryc. 9). Ta forma własnościowa przetrwała prawdopodobnie od czasu pierwotnej lokalizacji żrebu. Do siedliska Wolskich i do siedliska sąsiedniego prowadzi droga, która kończy się na

---

²¹ Wiśniewski J., 1939, op. cit.

Ryc. 8. Uciąchy. Czerwoną linią obwiedziony jest rozłóg gospodarstwa Wolskich. W lewym górnym rogu Tuniki (Geoportal, 2021)

podwórzach tych siedlisk. Nie ma swojej kontynuacji. Sytuacja ta jest charakterystyczna dla dawnych gniazd szlacheckich. Z Uciągami związane były następujące osoby wymienione przez Wiśniewskiego, na podstawie ksiąg chrztów i ksiąg zmarłych²²: 27.XII.1724 r. chrzest Doroty, c. Wawrzyńca i Marii Przyłuskich z Uciąg;

1751 r. – zmarła Anna Tonikowska z Uciąg; w 1774 r.; w Uciągach mieszkają Michał i Róża Łodzińscy; w 1777 r. w Uciągach zmarła Helena Zagórska; w 1781 r. w Uciągach zmarł Franciszek Opacki; w 1782 r. zmarła Maria z Goljanów Piotrowska oraz Gertruda Gozmierska. Są to nazwiska szlacheckie, drobnej szlachty, która miała tu swoje siedliska lub dzierżawiła ziemie kościelne. Mieszkała tu prawie wyłącznie drobna szlachta. Nie było w rejonie Uciąg (Tuniki) wiele dużych gospodarstw folwarcznych. Gospodarstwo w Uciągach (ok. 12 ha, łącznie ze stawem) kupił Julian Wolski. Kupił, wg informacji Anny Wolskiej z Uciąg (2017 r.) od dziedzica tunikowskiego – czyli dziedzica z Tuniki. Z tego wynika, że wcześniej było ono dzierżawione przez Teofila Karola Wolskiego, a później przez Ignacego Wolskiego. Chyba, że dzierżawili oni inne gospodarstwo, a to siedlisko zostało kupione później. Tego nie wiem. W Uciągach rodziły się dzieci Teofila Karola Wolskiego, i później Ignacego Wolskiego i Ksawery Psarskiej).

W Uciągach były trzy gospodarstwa. Dwa należały do kolonistów niemieckich, i trzecie do Juliana. Zagroda Juliana składała się z: czteroizbowego domu, zbudowanego z bali, i krytego strzechą; budynku dla inwentarza oraz stodoły. Tak pamiętam tę zagrodę z początku lat 50. Jeszcze na początku lat 50. (1951 lub 1952), kiedy byłem w Uciągach, pod opieką ciotki Sabiny, można było w stawach pływać. Moi kuzyni (rówieśnicy) wiązali dwa wałki z tataraku, połączone ze sobą sznurkami. Te wałki umieszczano się pod pachami i można było na nich pływać tak, jak na kole ratunkowym.

²² Wiśniewski, op. cit.

Ryc. 9. Uciąchy. Siedlisko i rozłóg Wolskich, zakreślone czerwonym prostokątem. Prawdopodobne dawne gniazdo Uciąskich. Obecnie, od wielu lat ziemia nie jest uprawiana. Poniżej zagrody jest zwarta grupa drzew, które wyrosły w miejscu zalądowanego stawu (Geoportal, 2021).

Ryc. 10. Zagroda w Uciąchach w 2017 r. Na pierwszym planie, obwiedzione czerwonym owalem, małe wyniesienie terenu – pozostałość po domu, w którym spędzałem wakacje w 1951 lub 1952 r. Tym domu, o którym piszę poniżej (Uciąchy, 2017, fot. P.Z. Wolski).

Pamiętam, że staw, w którym pływaliśmy, był płytki i błotnisty. Tak było w 1951 lub 1952 r. Ale drugi staw był głębszy. Pewnego dnia nad ten drugi staw, oddalony od zagrody, przybiegła grupa dziewcząt, które, przed kąpielą w stawie, rozebrały się do naga. Stałe widzę ten obraz, bo dla mnie, siedmiolatka, było to wydarzenie wcześniej nieznane. Przy jednym z gospodarstw należących do Niemców stał wiatrak.

IV. Rodzina z Uciąg

Julian Wolski (syn Ignacego i Ksawery) był bratem mojego dziadka Jana Wolskiego. Jego żoną była Bolesława Joanna z d. Karlińska. Byli gospodarzami w Uciągach. Ich dzieci: Lucyna - ur. w 1912 r.; Adela - ur. W 1914 r.; Artur i Janina (bliźnięta) - ur. w 1916 r.; Adolf - ...; Irena - ...; Wacław - ur. w 1924 r. Wiesław Wolski (ryc. 12), mój rówieśnik, mieszkający w Orlej Górze jest synem Bolesławy z d. Ottolc i Artura Wolskiego (ryc. 11). W 2017 r. pojechaliśmy do Uciąg z moim bratem Jarosławem. To był mój drugi pobyt w Uciągach, po 66. latach (ryc. 12).

V. Tło społeczne

W XVI w. wojewodą rawskim i senatorem był Anzelm Gostomski (1508-1588), autor książki *Gospodarstwo*, wydanej w 1588 r., właściciel 28 wsi dziedzicznych i 36 dzierżawionych. W

swojej książce pisał m.in., że *kiedy kmić się buntuje nie trzeba, a nawet nierozważne jest, go od razu wieszać*²³. Znaczna część ziemi na Ziemi Rawskiej należała do kościoła. Ziemie kościelne były dzierżawione drobnej szlachcie.

Ryc. 11. Bolesława (z d. Ottolc) i Artur Wolski na tle ich domu w Uciągach (Uciąchy, pierwsza połowa lat 50., fot. Z. Wolski)

Fenomenem wyróżniającym Mazowsze w Polsce przedrozbiorowej była drobna szlachta t.zw. zagrodowa. Szlachty, posiadającej niewielkie posiadłości, czasem wręcz skrawki ziemi i utrzymującej się w związku z tym z pracy własnych rąk, mieszkało na Mazowszu 10-krotnie więcej w stosunku do liczby ludności niż w Wielkopolsce i ponad 15-krotnie więcej niż w Małopolsce. W związku z tym także ogólny odsetek mieszkańców zaliczających się do uprzywilejowanego stanu szlacheckiego był na Mazowszu znacznie większy - wynosił 20%, podczas gdy w innych dzielnicach zamykał się w granicach 5-6%²⁴. Często była to szlachta niepiśmienna. W 1897 r. ⅓ ludności Królestwa Polskiego stanowili analfabeci.

Ryc. 12. Pierwszy od lewej - Jarosław Wolski (mój brat), drugi – Wiesław Wolski (ur. w Uciągach, syn Artura i Bolesławy) z Rodziną. Mamę z Wiesławem, moim rówieśnikiem, wspólnych pradziadków: Ignacego Jakóba Wolskiego i Ksawerę z d. Psarską (Orla Góra, 2017, fot. P.Z. Wolski)

Pisarzy wieku XVI i XVII szlachta mazurska zdumiewała swoją wielością. Zdaniem Miaskowskiego pokryła ona ziemię jak szarańcza. Według Bielskiego w każdym powiecie księstwa mazowieckiego

²³ Leszczyński A., 2020, Ludowa historia Polski. Historia wyzysku i oporu. Mitologia panowania (2020, WAB, ISBN 978-83-280-8347-9)

²⁴ Cytat z: *Szlachcic na zagrodzie* - wypisy z dzieł Wł. Smoleńskiego.

„znajdzie szlachty tak wiele, jako w województwie drugim całym. Święcicki i Starowolski ogólną liczbę rodzin szlacheckich w województwie mazowieckim podają na 45.000.²⁵ Rozumiej —powiada Paprocki:—gdzie ja piszę dom rozrodzony, tam jest wsi dziesięć, a wszystko panowie, chłopów o zakład nie znajdzie; jest dwadzieścia i trzydzieści panów w jednej wsi i więcej. Niemogąc zorientować się w tłumach „panów” mazurskich, pisze: „przez odległość a nieznaczność ich znać ich nie mogę, ani tam o nich wiedzieć²⁶”.

Pod koniec wieku XVI na 578 milach kwadratowych trzech województw mazowieckich szlachta zagrodowa, niemająca kmieci pańszczyźnianych, uprawiała przeszło 12,000 łanów (łan, zależnie od regionu, to – od 17 do 25 ha, P.W.). W mazowieckim posiadała ich 9.600, w płockim 1.864, w rawskim 550. Przypadało tam średnio na milę kwadratową 20 łanów szlachty zagrodowej, gdy w Wielkopolsce tylko 2, a w Małopolsce zaledwie 1,3²⁷”.

Często, w wyniku zubożenia, szlachta ta przechodziła do „stanu pracowitych”. Np. w Podlesiu żył Antoni Wolski, jego rodzina zbiedniała w 1699 r. i przeszła do stanu pracowitych na Przyłuskach (wieś w gminie Sadkowie, blisko Woli Chojnaty).²⁸ W podobnej sytuacji był Jakób Wolski. Pomimo wyraźnego ubóstwa ta drobna szlachta trzymała się razem. Związki małżeńskie zawierano wśród szlachty. Czego dowody mamy w biogramach naszych Wolskich.

VI. Informacje o mnie

Przemysław Zdzisław Wolski²⁹

Urodziłem się 5 grudnia 1945 r. w Warszawie, na Bródnie. Ukończyłem szkołę podstawową nr 105 w Warszawie. W 1960 r. rozpocząłem naukę w Technikum Ogrodniczym w Falentach. W 1961 r. szkołę przeniesiono do Gołotczyzny - Bratne k/Ciechanowa. Tam ukończyłem naukę w technikum - w 1965 r., i podjąłem studia w Sekcji Kształtowania Terenów Zieleni na Wydziale Ogrodniczym SGGW. Ukończyłem je w 1970 r. W 1979 r. obroniłem pracę doktorską nt. „System informacji przyrodniczych w planowaniu krajobrazu Pogórza Beskidów Zachodnich”.

²⁵ <https://szlachta.projektpodlasie.pl/mazowsze/>

²⁶ Tamże

²⁷ Tamże

²⁸ Wiśniewski, op. cit.

²⁹ Fotografia z dnia 27.09.2021.

Jestem dr. nauk rolniczych w zakresie kształtowania terenów zieleni (architektury krajobrazu).

Moje życie prywatne: w 1973 r. ożeniłem się z Bożenną Marią (z d. Grzyb). W 1976 r. urodziła się nasza córka Dobrawa Bożena. W 2008 r. urodziła się nasza wnuczka Malina Maria. W 2010 r. urodziła się nasza wnuczka Róża Zofia. W 2011 r. urodził się nasz wnuk Miłosz Stanisław. W 2019 r. urodził się nasz wnuk Władysław Tymon.

Poniżej przekazuję najważniejsze fakty z mojego życia zawodowego.

Moje doświadczenia zawodowe zdobyte za granicą: Visiting Scholar w: Michigan State University, School of Planning, Design and Construction (1983); Swedish University of Agricultural Sciences, Department of Landscape Architecture, Planning and Management (1991); Wageningen Agricultural University, Landscape Architecture and Planning (1997).

Jestem członkiem: Stowarzyszenia Architektów Polskich (SARP), w latach 1983-85 byłem przewodniczącym Sekcji Architektury Krajobrazu przy Oddziale Warszawskim SARP; Towarzystwa Urbanistów Polskich oraz Polskiej Rady Architektury. Byłem członkiem założycielem i członkiem zarządu Polskiej Asocjacji Ekologii Krajobrazu (1988-2012).

Prowadzę działalność dydaktyczną, naukową, projektową i doradczą w dziedzinie architektury krajobrazu. W latach 1970-2015 byłem asystentem, adiunktem i starszym wykładowcą na kierunku architektury krajobrazu w Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego (SGGW) oraz wykładowcą w Purdue University, Department of Horticulture and Landscape Architecture (2002-2003), a także wieloletnim wykładowcą: na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej (PW); na kierunku Ochrony Środowiska Uniwersytetu Warszawskiego; na kierunku Ochrony Środowiska, na Wydziale Instalacji Budowlanych, Hydrotechniki i Inżynierii Środowiska PW; oraz gościnnie w: University of Pennsylvania, Graduate School of Fine Arts; Swedish University of Agricultural Sciences, Department of Landscape Architecture, Planning and Management; Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie, na Wydziale Wzornictwa.

W latach 1993-2005 pełniłem w SGGW funkcje: prodziekana Wydziału Ogrodniczego, ds. Oddziału Architektury Krajobrazu (1993-1996); kierownika Katedry Architektury Krajobrazu Wydziału Ogrodniczego SGGW (1997-1999); kierownika Zakładu Studiów Krajobrazowych w Katedrze Architektury Krajobrazu, Wydziału Ogrodnictwa i Architektury Krajobrazu SGGW (2000-2005); byłem wieloletnim członkiem Rady Wydziału Ogrodniczego SGGW; w latach 1999 – 2002 byłem członkiem Senatu SGGW.

W latach 1992-1995 byłem członkiem Komisji Ochrony Krajobrazu Państwowej Rady Ochrony Przyrody. W latach 1996-1999 członkiem zespołu redakcyjnego czasopisma Landscape and Urban Planning, wydawnictwa Elsevier Science B.V. W latach 2003-2006 członkiem Rady Urbanistyczno-Archetektonicznej przy Prezydencie m. st. Warszawy; w latach 2013-2016 członkiem Komisji Urbanistyczno-Archetektonicznej przy Prezydencie m. st. Warszawy; w latach 2003-2019 ekspertem Polskiej Komisji Akredytacyjnej dla kierunku architektura krajobrazu. Jestem autorem standardów nauczania na kierunku architektury krajobrazu (zatwierdzonych Rozporządzeniem Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w 2007 r.).

W latach 2008-2011 byłem reprezentantem polskich szkół architektury krajobrazu w European Council of Landscape Architecture Schools.

Jestem odznaczony Srebrną Odznaką Honorową Towarzystwa Urbanistów Polskich oraz Odznaką Honorową za Zasługi dla Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego.

Podziękowanie

Dziękuję Panu Pawłowi Kobyłczakowi, prezesowi Bialskiego Stowarzyszenia Historycznego, za udzielenie mi licznych informacji, dzięki którym mogłem napisać ten tekst.

Warszawa, 11.04.2022